

1. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини: Закон України від 03.09.2013 № 425-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18>.
2. Зінчук Т.О. Екологізація аграрного виробництва в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку в умовах європейського вибору / Т. О. Зінчук // ВСНАУ. – 2008. – № 4 (28). – С. 135-143.
3. Шкуратов О. І. Органічне сільське господарство: еколого-економічні імперативи розвитку: монографія / О. І. Шкуратов, В. А. Чудовська, А. В. Вдовиченко. – К. : ТОВ «Діа», 2015. – 248 с.
4. Грановська В. Г. Механізми стимулювання розвитку підприємств органічного сектору: адаптація світового досвіду / В. Г. Грановська // Економіка та суспільство. – 2017. – № 9. – С. 384-390.
5. Національний медичний університет імені О. О. Богомольця [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Режим доступу: <http://нму.іа> (дата звернення 30.12.2017) – Назва з екрана.
6. Міжнародна федерація органічного сільськогосподарського руху [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Режим доступу: <https://www.ifoat.bio> (дата звернення 30.12.2017) – Назва з екрана.
7. Федерації органічного руху України [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. Режим доступу: www.organic.com.ua (дата звернення 30.12.2017) – Назва з екрана.
8. Комерційна служба Посольства США в Україні [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. Режим доступу: <https://ua.usembassy.gov> (дата звернення 30.12.2017) – Назва з екрана.
9. Феценко Н. М. Проблемні моменти ринку органічної сільськогосподарської продукції / Н. М. Феценко // Інноваційна економіка. – 2013. – № 7. – С. 141-150.
10. Certification overview by country – Organic Rules and Certification [Electronic resource]. – Available from: <http://organicrules.org>.

E-mail: kazandzhi.alyona@gmail.com

УДК 336.5

Карп Є.В.

аспірант,

Київський національний торговельно-економічний університет

ОПТИМІЗАЦІЯ СУКУПНИХ СУСПІЛЬНИХ ВИДАТКІВ НА ОБОРОНУ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто основні тенденції щодо зростання сукупних суспільних видатків на оборону. Узагальнено досвід зарубіжних країн, в сучасних умовах, а також розроблено пропозиції стосовно оптимізації видатків державного бюджету України у сфері оборони. Розраховані основні показники видатків на оборону в Україні у 2014-2016 роках, а також важливий індикатор як частка видатків на оборону у ВВП у 2012-2016 роках. Основними напрямками оптимізації оборонних видатків в Україні є: запровадження системи фінансового моніторингу із залученням незалежних експертів, використання програм аналітичної оцінки ефективності на всіх стадіях бюджетного процесу; посилення технологічного та фінансового контролю за дотриманням поточних та стратегічних цілей; підвищення прозорості державних оборонних програм.

Ключові слова: сукупні суспільні видатки, видатки на оборону, фінансовий контроль, фінансовий моніторинг, оптимізація видатків, державний бюджет, видатки державного бюджету.

ОПТИМИЗАЦИЯ СОВОКУПНЫХ ОБЩЕСТВЕННЫХ РАСХОДОВ НА ОБОРОНУ В УКРАИНЕ

Карп Е.В.

В статье рассмотрены основные тенденции роста совокупных общественных расходов на оборону. Обобщен опыт зарубежных стран, в современных условиях, а также разработаны предложения по оптимизации расходов государственного бюджета Украины в сфере обороны. Рассчитаны основные показатели расходов на оборону в Украине в 2014-2016 годах, а также важный индикатор как соотношение расходов на оборону и ВВП в 2012-2016 годах. Основными направлениями оптимизации оборонных расходов являются: внедрение системы финансового мониторинга с привлечением независимых экспертов, использование программ аналитической оценки эффективности на всех стадиях бюджетного процесса; усиление технологического и финансового контроля за соответствием текущим и стратегическим целям; повышение прозрачности государственных оборонных программ.

Ключевые слова: совокупные общественные расходы, расходы на оборону, финансовый контроль, финансовый мониторинг, оптимизация расходов, государственный бюджет, расходы государственного бюджета.

OPTIMIZATION OF AGGREGATE PUBLIC EXPENDITURES ON DEFENSE IN UKRAINE

Karp Ye.

The article deals with the main trends in the growth of aggregate public expenditures on defense. The experience of foreign countries, in modern conditions, is generalized, as well as proposals for optimization of expenditures of the state budget of Ukraine in the field of defense. Author has calculated key figures in defense expenditures in Ukraine in 2014-2016 years, and such main indicator as defense expenditures as share of GDP in 2012–2016. The main areas for optimization of defense expenditures are: the introduction of a system of financial monitoring with the involvement of independent experts, programs of analytical assessment of efficiency at all stages of the budget process; strengthening of technological and financial control of operational and strategic goals; increasing transparency of the state defense programs.

Keywords: aggregate public expenditures, defense expenditures, financial control, financial monitoring, cost optimization, state budget, state budget expenditures.

Постановка проблеми. Реструктуризація вітчизняної економіки відбувається в контексті інтеграції у військово-політичній сфері з 2014 року. Поштовхом до впровадження реформ стала необхідність подолання наслідків військової агресії, що в свою чергу вимагає наукового обґрунтування плану оптимізації сукупних суспільних видатків в галузі оборони.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем встановлення та використання систем обліку, контролю та засобів координації у системі планування та забезпечення видатків на оборону присвячені праці вітчизняних вчених Я. В. Бережного, О. О. Молдована, Д. С. Покришки [1]; в частині узгодження відповідних відомчих концепцій і програм, створення загальних систем управління та забезпечення, максимального інтегрування систем підготовки кадрів, технічного співробітництва з іноземними державами – в роботах В. Тютюнника, В. Горовенка, П. Крикуна [2]; стосовно процесу удосконалення державної політики залучення інвестицій до розвитку військово-промислового комплексу – у працях В. М. Бегми, О. О. Свергунова [3, с. 86].

Мета статті. Метою дослідження є узагальнення основних тенденцій щодо сукупних суспільних видатків на оборону в Україні та розробка пропозицій щодо їхньої оптимізації.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо основні тенденції зміни структурних показників, які характеризують суспільні сукупні видатки на оборону в Україні у 2014–2016 роках (табл. 1).

Як видно з таблиці 1–3, протягом останніх років відбулися суттєві зміни у фінансуванні оборони. В абсолютному вимірі значно зросли видатки державного бюджету на оборону: з 27,4 млрд грн у 2014 році до 59,4 млрд грн у 2016 році, тобто на 32 млрд грн. Відповідно зросла і частка видатків на оборону у ВВП України у 2012–2016 роках: з 1 % у 2012 до 2,5% у 2016 роках. В абсолютному вимірі, у 2016 році порівняно з 2015 роком відбулося зростання на 7,4 млрд грн, однак частка видатків на оборону у загальному обсязі видатків зведеного бюджету України незначно скоротилася з 7,7 % у 2015 році до 7,1 % у 2016 році, при цьому порівняно з 2014 роком зберігається загальна тенденція до зростання частки видатків на оборону у загальному обсязі видатків зведеного бюджету з 5 % у 2014 році до 7 % у 2016 році.

Частка видатків державного бюджету України на оборону у 2014 році склала 9 % в структурі видатків державного бюджету без урахування міжбюджетних трансфертів, у 2016 році, відповідно – 12 %, що аналогічно вищенаведених показників демонструє загальну тенденцію до зростання суспільних видатків на оборону як частки так званих «чистих» суспільних видатків.

Для пошуку ефективних способів оптимізації видатків, на нашу думку, заслуговує на увагу досвід зарубіжних країн щодо управління бюджетними коштами в сучасних умовах, що дозволить на його основі розробити пропозиції стосовно оптимізації видатків державного бюджету України у сфері оборони.

Наприклад, експерти Великої Британії вбачають за доцільне створення єдиного бюджету для національної безпеки з обсягом більш ніж 2,7 % ВВП і включенням коштів, виділених на військові витрати, службу безпеки та спецслужби (єдиний розвідувальний рахунок), забезпечення діяльності Національного агентства з попередження злочинності, імміграційного правопорядку, прикордонної служби, Управління з питань безпеки та боротьби з тероризмом та контртероризму, фонду безпеки та надання міжнародної допомоги. З точки зору уряду, політичний розпорядник, який працює в межах визначеної міжвідомчої структури, дозволить здійснювати контроль за ефективністю використання цих сукупних суспільних видатків безпосередньо кабінетом міністрів. Дотримання принципів американської моделі в такій схемі, на думку Пітера Робертса, матиме наступні переваги: розширення можливостей існуючого міжпартійного Комітету оборони країн-членів, надаючи їм додаткові повноваження для перевірки та схвалення, що може бути адекватним рішенням поточних проблем. Як зазначає дослідник, амбіції уряду щодо оборони та безпеки в сучасних умовах – більш динамічному, менш стабільному середовищі міжна-

Таблиця 1. Частка видатків державного бюджету України на оборону у 2014–2016 роках

Роки	Видатки на оборону, тис. грн	Разом видатків державного бюджету, тис. грн*	Частка видатків державного бюджету України на оборону у загальному обсязі видатків, %
2014	27363410,2	299616848,1	9,1
2015	52005197,7	402931412,6	12,9
2016	59350769,7	489488451,8	12,1

Примітка: * без урахування міжбюджетних трансфертів

Джерело: складено за [4, с. 157, 160]

Таблиця 2. Частка видатків на оборону у ВВП України у 2012–2016 роках

Роки	Видатки на оборону, тис. грн	ВВП, млн грн	Частка видатків на оборону, %
2012	14486944,4	1459096	0,99
2013	14844361,6	1522657	0,98
2014	27363410,2	1586915	1,72
2015	52005197,7	1988544	2,62
2016	59350769,7	2383182	2,49

Джерело: складено за [4, с. 11, 12, 157, 160; 5, с. 28, 30]

Таблиця 3. Частка видатків на оборону у загальному обсязі видатків зведеного бюджету України у 2014–2016 роках

Роки	Видатки на оборону, тис. грн	Всього видатків зведеного бюджету, тис. грн	Частка видатків на оборону у зведеному бюджеті, %
2014	27 365 464,0	523 125 697,8	5,2
2015	52 015 770,7	679 871 400,4	7,7
2016	59 359 144,5	835 832 050,1	7,1

Джерело: складено за [4, с. 32, 34]

Таблиця 4. Еволюція теоретичних підходів до визначення видатків на оборону

Теоретичний напрям, представники	Вчення про видатки на оборону
Передпарадигматична фаза Епоса Гільгамеша	Гільгамеш – напівбог надлюдської сили, який побудував міські стіни Урука, щоб захистити своїх людей від зовнішніх загроз
Код Хаммурапі	Добре збережений вавилонський кодекс законів, що належить близько 1772 року до н.е., частина присвячена військовим послугам
Сун Тзи	Мистецтво війни це філософія війни для врегулювання конфліктів та виграшу боїв, вона прийнята як шедевр стратегії
Ксенофонт Афін-Анабасіс	Був грецьким істориком, солдатом, найманцем, філософом, сучасником і шанувальником Сократа). Ксенофонт супроводжував десять тисяч великої армії грецьких найманців, найнятих Кіром молодшим, які мали намір захопити престол Персії від його брата Артаксеркса II
Середньовіччя	Важливою темою є будівництво фортець і їх завоювання
Меркантилізм	Війна на тому ж рівні, що й зовнішня торгівля. Фраза – гроші – нерви війни
Класична економічна школа: Адам Сміт	Оборона як загальне спільне благо
Давид Рікардо	Податки проти кредитів
Жан Бабтіст Сей	Вартість людського життя, втраченого, солдата непродуктивної, руйнівної сили
Том Мальтус	Закон про населення – війна – перегляд населення
Неокласична економічна школа: А.С. Пігу Ф. У. Херст	Політична економія війни Армійські перегони до Першої світової війни
Сучасна економічна школа: Джон Мейнард Кейнс	Основне питання як оплатити війну. Політична економія війни. Проблема додаткових податків. Вивчення фінансової війни за кредитами. Стимулювання попиту шляхом військових витрат. Військове кейнсіанство
Після Другої Світової війни: Ч. Хітч, Р. Маккейн Г. Кеннеді	Економіка оборони в ядерній війні Економіка оборони
Після закінчення холодної війни: Т. Сендлер, К. Хартлі	Економіка оборони
Сучасні теорії: Л. Джонс, Дж. Маккафері Дж. Мюрдок, Т. Сандлер, Л. Хансен	Бюджетний і фінансовий менеджмент департаменту оборони Фінансовий менеджмент оборонних альянсів

Джерело: складено за [8]

родної безпеки є значними, що підкреслює можливість для глобального (в тому числі промислового) керівництва протягом найближчих п'яти років. На думку цього експерта, сучасна реальність полягає в тому, що контроль та подоланням загроз у сфері безпеки і оборони вимагатиме значної рекапіталізації збройних сил Великобританії, показник 2,7 % валового внутрішнього продукту може бути досить реалістичним для збереження поточної військової спроможності, однак відповідність апарату безпеки новим загрозам вимагатиме значно більших витрат впродовж наступного десятиріччя [6].

Огляд теоретичних засад сукупних суспільних видатків засвідчує, що з загальних суспільних благ, як на національному, так і на наднаціональному рівнях, оборона являє собою одне з найважливіших та витратних суспільних благ. Теоретичні розробки зарубіжних вчених від давніх часів до сьогодення значну увагу приділяли видаткам на оборону (табл. 4). В той же час слід зауважити, що значний вплив справляє і емпіричний бік досліджень, зокрема, політичне обґрунтування видатків на оборону. Наприклад, в останні роки, проблематика оптимізації видатків на оборону широко дискутується.

«Оптимізація видатків бюджету можлива в усіх галузях, але в галузі оборони вона можлива лише доти, доки це не зашкодить обороноздатності держави», – зазначала державний діяч Російської Федерації В. Матвієнко [7].

«Міністерство оборони Японії прагнуло до рекордно високого бюджету приблизно 5,26 трильйона ієн (48,3 млрд дол США) на 2018 фінансовий рік – на 2,5 відсотка більше, ніж у 2017 фінансовому році. Водночас існують бюджетні обмеження, тому з метою оптимізації видатків на оборону переглядається обсяг розподілу коштів у межах всього національного бюджету та рентабельність державних заходів, забезпечується чітке дотримання бюджетних призначень для збереження рівноваги» [9].

Отже, обсяг видатків на оборону визначається з одного боку, жорсткими бюджетними обмеженнями та необхідністю фінансового забезпечення інших, окрім оборони, загальних суспільних благ, що надаються державою (соціальний захист, освіта, охорона здоров'я); з другого боку, об'єктивна потреба у збільшенні оборонних видатків створює політичні передумови для перерозподілу пріоритетів та пошуку шляхів оптимізації видатків на оборону.

За величиною структурної частки в загальному обсязі видатків бюджету, витрати на оборону, як правило, не є найсуттєвішою складовою, однак, вони є важливою складовою частиною сукупних суспільних витрат, в тому числі позабюджетних суспільних фондів оборонної промисловості [10].

Як вже зазначалося вище, в сучасних умовах зарубіжними вченими приділяється значна увага до питань бюджетування та фінансового менеджменту як складової державного управління. Наприклад, на нинішньому етапі у наукових дослідженнях [10] приділяється пильна увага до розвитку бюджетування та управління фінансами в міністерстві оборони, починаючи від «холодної війни» до періоду після закінчення «холодної війни», так званої «епохи глобальної війни проти терору». Як наслідок впливу певних історичних подій, саме визначення поняття «сукупні» по відношенню до витрат в галузі оборони набуває значення агрегованого показника, до якого включаються як безпосередньо видатки за функціональною ознакою – видатки міністерства оборони, так і опосередковано, витрати підприємств оборонного комплексу. З урахуванням тенденцій до глобалізації економіки та розвитку інтеграції в галузі оборони до поняття «сукупні» суспільні

видатки можна віднести і витрати, які здійснюються на наднаціональному рівні в межах міжнародного співробітництва в галузі оборони. Тож, у широкому сенсі, процес оптимізації сукупних суспільних видатків певної країни включає різні рівні та форми.

В контексті перспектив приєднання України до міжнародних оборонних альянсів, слід зазначити, що в такому випадку на процес оптимізації сукупних суспільних видатків на оборону буде здійснюватися значний вплив в частині посилення ефективності розподільчої функції даного суспільного блага, що характеризуватиметься пропорційним розподілом навантаження та монотонності витрат. Про теоретичні основи такого висновку йдеться в дослідженні економічних моделей НАТО Ш. Вебера та Х. Вейсмета. Вони доводять, що наслідки співпраці в оборонній галузі можуть виявитися невдалими в умовах децентралізованого виробництва такого суспільного блага як оборона, та пропонують механізм, який дозволяє здійснити ефективний розподіл, що характеризується пропорційним розподілом навантаження та монотонності витрат. Ці результати також можуть бути застосовані до інших проблем суспільного блага [11].

Висновки. Зважаючи на вищевикладене можна зробити висновок, що до першочергових завдань в галузі удосконалення управління видатками в сфері оборони відносяться наступні: забезпечення конкурентного середовища у сфері оборонного комплексу; подолання дискримінації українських виробників, в тому числі недержавної форми власності; залучення іноземних інвестицій в галузь; реалізації стратегії розвитку галузі в цілому з відповідною оптимізацією видатків державного бюджету України. Основними напрямками такої оптимізації, на нашу думку, є:

- запровадження системи фінансового моніторингу із залученням незалежних експертів, програм аналітичної оцінки ефективності на всіх етапах бюджетного процесу (від формулювання тендерної пропозиції до звітів про експортно-імпорتنі операції);
- посилення технологічного і фінансового контролю з боку новоутворених незалежних органів, в тому числі у розрізі належного виконання поточних (операційних) і стратегічних цілей;
- посилення прозорості в частині структур власності, програм кооперації та координації, відкритого доступу до конкурсу технологічних виробництв та держаних цільових програм.

1. Щодо шляхів оптимізації використання оборонних видатків в Україні // Національний інститут стратегічних досліджень. – Аналітична записка. – № 30. – Серія «Економіка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1610/>.

2. Тютюнник В. Підсумки першого року оборонної реформи в Україні – повна версія дослідження НІСД / В. Тютюнник, В. Горовенко, П. Крикун. – 16.09.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://opk.com.ua/%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%81%D1%83%D0%BC%D0%BA%D0%B8-%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%88%D0%BE%D0%B3% D0%BE-%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83-%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D1%80% D0%B5%D1%84%D0%BE-2/>.

3. Військово-технічна та оборонно-промислова політика України в сучасних умовах: аналіт. доп. / В. М. Бегма, О. О. Свергунов; упоряд. В. М. Маркелов, [за заг. ред. В. М. Бегми]. – К.: НІСД, 2013 – 112 с.

4. Статистичний збірник «Бюджет України – 2016» // Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/Budget%20of%20Ukraine%202016.pdf>.

5. Статистичний збірник «Бюджет України – 2015» // Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: [http://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/Budget%20of%20Ukraine%202015%20\(with%20cover\).pdf](http://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/Budget%20of%20Ukraine%202015%20(with%20cover).pdf).

6. Roberts P. UK Defence Budget: We Are Going to Need a New Financial Plan / Peter Roberts // Commentary, 28 November [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://rusi.org/commentary/uk-defence-budget-we-are-going-need-new-financial-plan>.

7. Матвиенко обозначила пределы оптимизации расходов на оборону в России [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://ria.ru/defense_safety/20161013/1479169156.html.

8. DEFENSE AND SECURITY ECONOMICS 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://moodle.unob.cz/pluginfile.php/42235/mod_resource/content/1/ENDS_Topic%201_Introduction%20to%20defense%20and%20security%20Economics_Study%20support.pdf.

9. Editorial: Japan must optimize defense spending while preparing for threats [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://mainichi.jp/english/articles/20170906/p2a/00m/0na/004000c>

10. Jones L. R., McCaffery J. L. Budgeting, Financial Management, and Acquisition Reform in The U.S. / L. R. Jones, J. L. McCaffery. – Department of Defense [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.obranastrategie.cz/cs/aktualni-cislo-2-2008/recenze/jones-l-r-mccaffery-j-l-budgeting-financial-management-and-acquisition-reform-in-the-u-s-dod.html#.WnLNRdNwmhA>

11. Weber S., Wiesmeth H. Economic models of NATO / Shlomo Weber, Hans Wiesmeth // Journal of Public Economics. – Volume 46. – Issue 2. – November 1991. – Pages 181–197 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/004727279190003K>

E-mail: oksd@ukr.net

УДК 339.33 (477)

Кошельок Г.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства
та організації підприємницької діяльності,
Одеський національний економічний університет

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто сучасний стан оптової торгівлі в Україні, фактори, які негативно впливають на розвиток підприємств оптової торгівлі і доведено, що значна роль у сфері обороту товарів харчової промисловості належить оптовій торгівлі. Проаналізовано динаміка товарообороту внутрішньої торгівлі, динаміка та структура оптової торгівлі, фінансові результати підприємств оптової торгівлі України. З'ясовано, що динаміка показника фінансового результату підприємств оптової і роздрібною торгівлі України, складається з двох етапів: сповільненого зниження та прискореного зростання. Досліджено основні проблеми, які стримують розвиток ринку оптової торгівлі та визначено стратегічні напрями розвитку підприємств оптової торгівлі продуктами харчування.

Ключові слова: торгівля, товарооборот, рентабельність, фінансовий результат, підприємство.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ОПТОВОЙ ТОРГОВЛИ В УКРАИНЕ

Кошелёк Г.В.

В статье рассмотрено современное состояние оптовой торговли в Украине, факторы, которые негативно влияют на развитие предприятий оптовой торговли и доказано, что значительная роль в сфере оборота товаров пищевой промышленности принадлежит торговле. Проанализированы динамика товарооборота внутренней торговли, динамика и структура оптовой торговли, финансовые результаты предприятий оптовой торговли Украины. Установлено, что динамика показателя финансовых результатов предприятий оптовой и розничной торговли Украины, состоит из двух этапов: замедленного снижения и ускоренного роста. Исследованы основные проблемы, сдерживающие развитие рынка оптовой торговли и определены стратегические направления развития предприятий оптовой торговли продуктами питания.

Ключевые слова: торговля, товарооборот, рентабельность, финансовый результат, предприятие.